

И. А. ЛУЦЕНКО
г. Киев

ДИАЛОГ В. СУХОМЛИНСКОГО С РЕБЕНКОМ: СЕКРЕТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА

В статье раскрыты взгляды В. Сухомлинского на цели, задания, средства педагогической деятельности. Описаны требования ученого к личности педагога, его профессиональным способностям; проанализирована «технология диалога» В. Сухомлинского. Автор показывает созвучность идей В. Сухомлинского современным тенденциям подготовки будущих воспитателей.

Ключевые слова: диалог, ребенок, эмоционально-ценностное отношение, эмоционально-моральная культура.

Стаття надійшла до редколегії 16.07.2014

УДК 37.036:172.3:78

Л. В. МАКАРЕНКО
м. Бердянськ

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ТА ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ПІД ЧАС СЛУХАННЯ МУЗИКИ

У статті висвітлено питання виховання толерантності дітей під час музичних занять у процесі сприйняття музики. Розглянуто слухання музики на музичних заняттях як засіб виховання толерантності дошкільників. Проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку означеної проблеми.

Ключові слова: толерантність, розуміння, духовна культура, музичне сприймання, слухання музики.

Постановка проблеми. Виховання толерантності як однієї із значущих рис особистості людини є актуальною проблемою на світовому рівні. Не випадково члени Організації Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури прийняли Декларацію принципів толерантності. Толерантність виявляється в терпимості до чужих думок, вірувань, поведінці та вважається ознакою високого духовного й інтелектуального розвитку людини, групи, суспільства в цілому, є основною умовою злагоди в родині, громаді, державі. На сьогодні толерантність розглядається в контексті таких понять, як визнання, розуміння, гуманізм.

Педагогічні ідеї толерантності містяться в роботах педагогів минулого та сучасного. Ж.-Ж. Руссо, М. Монтессорі, К. Вентцелем неодноразово висловлювали ідеї, близькі до ідей толерантності. В основі поглядів видатного педагога-новатора ХХ століття В. Сухомлинського також лежать гуманістичні ідеї толерантності.

В. Сухомлинський вважав терпимість найважливішим елементом духовної культури особистості. Музика нерозривно пов'язана з толерантністю. Оскільки музика вчить добру, розумінню, сприяючи формуванню таких

важливих рис особистості, як толерантність, уміння зрозуміти й почути іншу людину.

У процесі слухання музики на музичних заняттях у дошкільному навчальному закладі передбачається ознайомлення дітей з українською народною музикою та сучасними обробками українських музичних творів, а також ознайомлення дітей із національними культурами інших народів, що є доволі суттєвим для виховання толерантності та загальної обізнаності дітей.

Для чого формувати в дітях чутливість до музики, яким повинен бути музичний керівник, щоб діти стали розуміти музику під час її слухання на музичних заняттях, щоб у них виникло бажання слухати різну музику? Актуальність цієї теми буде існувати до тих пір, поки є музика, що покликана розкрити людині її саму, її емоції та душу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі теоретичний аналіз і обґрунтування поняття «толерантність» зроблено в роботах Е. Бистрицького, В. Васильєва, В. Лекторського, В. Петренко, М. Хомякова та ін. Ідеї толерантності зустрічаються в роботах педагогів-новаторів Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, З. Лисенкової, В. Шаталова та

ін. У сучасних дослідженнях і публікаціях приділяється увага новим освітнім підходам: гуманному та особистісно-орієнтованому вихованню, формуванню високоморальної толерантної людини (Л. Артемова, І. Бех, А. Гончаренко, І. Зязюн, В. Киричок, О. Овсяннікова, О. Сухомлинська, Н. Хіміч та інші). Різні аспекти педагогіки толерантності знайшли віддзеркалення в дисертаційних дослідженнях останніх років, спрямованих на аналіз основних шляхів та умов виховання толерантності у дітей (А. Байбаків, Е. Брянцева, З. Герасимов, Е. Пастухова, О. Цируль та інші).

У психолого-педагогічній літературі наголошується, що музичне виховання благотворно впливає на загальний розвиток дитини. Майже не згадується про те, що духовне становлення особистості, формування емоційної сфери, толерантності є істотною передумовою музичного розвитку дітей. Процес виховання толерантності в дітей дошкільного віку під час слухання музики ще не одержав належного наукового обґрунтування.

Постановка завдання. Метою публікації є визначення особливостей виховання толерантної особистості дитини в процесі слухання музики, аналіз використання слухання музики в роботі з дошкільниками на основі толерантних ідей В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Проблема толерантності висвітлювалась у працях філософів (Аристотель, Конфуцій, Сократ, В. Гегель, Ф. Ніцше та ін.), педагогів і психологів минулого (Я. Коменський, Дж. Локк, М. Монтессорі, Р. Оуен, Песталоцці, С. Русова З. Фрейд та ін.), які розглядали проблеми особистості, її сутність та призначення.

В аспекті діалогу культур толерантність розглядалась у дослідженнях М. Бердяєва, М. Кагана, М. Рац та ін. Принципи виховання толерантності досліджували Є. Антіпова, Я. Берегова, І. Бех, В. Лекторський та ін.

Різноманітні проблеми сприйняття музики, її спрямованості на толерантність слухача стали об'єктом уваги багатьох учених, композиторів і виконавців. Так, музиканти, композитори, педагоги (Б. Асаф'єв, Е. Жак-Далькрос, Д. Кабалевський, З. Кодаї, К. Орф, В. Шацька, Б. Яворський та ін.) надавали цим проблемам великої уваги. Питаннями відбо-

ру музичного матеріалу для слухання та методики навчання дітей займалися Т. Бабаджан, Т. Вількорейська, М. Метлов, С. Шоломович та інші. Особливості процесів сприйняття музики дітьми розглядали мистецтвознавці та психологи (О. Кононко, Е. Назайкинській, В. Петрушин, Б. Теплов, К. Тарасова, Р. Ципін та ін.); педагоги-дослідники (З. Бекіна, Н. Ветлугіна, І. Держинська, І. Зязюн, Т. Науменко, О. Радинова, О. Рудницька та ін.).

У сучасній музичній педагогіці питання виховання толерантності під час слухання музики на музичних заняттях у дошкільних навчальних закладах досліджується на недостатньому рівні. Лише в поодиноких публікаціях учені торкаються проблеми розвитку дошкільнят у різних видах музичної діяльності в межах фольклорної лінії виховання, музично-ритмічних рухів (А. Шевчук, Т. Науменко, С. Садовенко, І. Товма та ін.).

Мистецько-педагогічна спадщина В. Сухомлинського належить до визначних надбань світової прогресивної культури ХХ століття, але не втратила свого значення і сьогодні. Акцентуючи на важливості слухання музики, педагог ставив перед собою задачу викликати емоційну реакцію на мелодію та переконати дітей, що джерело краси музики – краса навколишнього світу [5, 67].

Розвиток музичного сприйняття – цілісного й диференційованого, яке спирається на виділення найяскравіших засобів музичної виразності, – є ваговим внеском у музичне виховання толерантності дитини, її духовне зростання. У дошкільному навчальному закладі виховання толерантного відношення дітей один до одного формується засобами музичної діяльності через ознайомлення дошкільників із музичною культурою свого народу, а також традиціями та звичаями інших народів. Саме на найкращих музичних творах виховується музичний світогляд, почуття добра та гуманності в дітей, толерантність. У процесі систематичного слухання музики на заняттях у них нагромаджуються музичні враження, виникає потреба в спілкуванні після прослуховування музичних творів.

Вивчаючи питання використання музики з метою виховання толерантності дітей у практиці дошкільних навчальних закладів,

ми зацікавилися: як ознайомлюють музичні керівники дітей із музикою та з якими видами; якого значення вони надають сприйманню музики дітьми; які прийоми та методи використовують у роботі над музичним твором для слухання; чи є недоліки цієї роботи; чи поважають діти іншу точку зору під час обговорення музики, яку прослухали тощо.

Аналіз одержаних даних засвідчив, що ознайомлення дошкільників із музичними творами для слухання здійснюється, перш за все, на музичних заняттях. Більшість музичних керівників правильно оцінює роль слухання музики у вихованні толерантності дітей, виявляє зацікавленість означеною проблемою. Як стверджують музичні керівники, слухаючи музичний твір, діти цікавляться його змістом; у них виникають питання, пов'язані з бажанням дізнатися, про що розповідає музика, які почуття викликає музика; з'являється почуття добра, позитивні взаємовідношення, людяність.

Через слухання музики дітей вчать душевної та духовної зосередженості, здатності пережити прослухане та вдуматися, побути якийсь час наодинці із самим із собою, зі своїм внутрішнім світом. Спостереження показали, що під час обговорення музичного твору музичні керівники пояснюють дітям про існування безлічі поглядів на одну й ту ж ситуацію у світі; вчать поважати іншу точку зору, що відрізняється від власної; уважно вислуховувати один одного.

У процесі слухання музики на музичних заняттях передбачається ознайомлення дітей із музикою різних жанрів, що є доволі суттєвим для виховання толерантності та загальної обізнаності дітей.

В. Сухомлинський добрав для слухання зрозумілі мелодії, в яких у яскравих образах передане те, що вони чують навколо себе: щебетання птахів, шелестіння листя, рокотання грому, дзюрчання струмка, завивання вітру [5, 68]. На підставі чинних програм виховання і навчання дітей дошкільного віку більшість музичних керівників, як і В. Сухомлинський, прагне відкрити світ ідей, відображених у музиці: ідеї любові до птахів, комах, квітів («Пісня жайворонка», музика П. Чайковського; «Вальс квітів», музика Д. Шоста-

ковича; «Метелик» музика С. Майкапара), ідеї відношення до стану різних персонажів («Хвороба ляльки» і «Нова лялька», музика П. Чайковського; «Клоуни», музика Д. Кабалевського; «Котику сіренький», українська народна пісня) тощо. Музичні керівники ознайомлюють дітей із музикою, де виражається відчуття захоплення красою, добром, людяністю. Завдяки музиці в дошкільників формується уявлення про піднесене, прекрасне не тільки в навколишньому світі, але й у самому собі.

Більша частина музичних керівників ознайомлює дітей із творами для слухання на музичних заняттях перманентно («коли є час», «не маю часу, оскільки готуємося до свята», «інколи ознайомлюю з музичними творами для слухання»). Отже, дошкільників майже не ознайомлюють із творами для слухання, їхня тематика обмежується окремими музичними творами чинної програми, за якою працює дошкільний навчальний заклад. Навчання дітей слуханню музики не є системою в роботі музичних керівників, що значно збіднює музичний розвиток дітей. Мають місце випадки формальної організації роботи: дошкільників не вчать вдумливо вслуховуватися до характеру музики, сприймати виразні особливості музичного образу. Проте, за думкою В. Сухомлинського, якщо в ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо у звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських відчуттів, вона підіймається на таку сходинку культури, яка не може бути досягнута ніякими іншими засобами. Саме ці завдання можна розв'язати засобами постійного слухання музичних творів на музичних заняттях, виховувати розуміння музичних образів.

Стурбованість викликає той факт, що частина музичних керівників не змогла відповісти на питання «Чому не проводять слухання музики на кожному занятті?». Причина, на наш погляд, полягає в нерозумінні сутності виховання толерантності дітей під час слухання музики, недооцінці музики та її ролі в педагогічному процесі.

Варто погодитися з переконливими свідченнями музичних керівників, які доводять, що в них бракує досвіду проведення слухання музики на музичних заняттях із дітьми

дошкільного віку. Неможливість здобуття такого досвіду шляхом самоосвіти, можливо, спричинена такими чинниками:

- цей аспект педагогічної діяльності музичних керівників не входить до системи їхньої підготовки (у дошкільних навчальних закладах працюють різні категорії музичних керівників: музичні керівники, які мають загальну середню освіту та закінчили музичну школу; музичні керівники, які мають спеціальність «вчитель музики», «концертмейстер» та інші);
- музичні керівники, які працюють «від свята до свята» (в окремих дошкільних навчальних закладах збільшено кількість проведення свят), музичні заняття присвячують розучуванню нових видів дитячої музичної діяльності (співи та музично-ритмічні рухи);
- у чинних програмах виховання і навчання дітей дошкільного віку в розділі «Слухання музики» недостатньо прослідковується ознайомлення дітей із національними культурами інших народів, що є доволі вагомими для виховання толерантності дошкільників; або зовсім відсутній рекомендований музичний матеріал для слухання музики (програма «Дитина в дошкільні роки», 2011 р.).

Таким чином, музичні керівники виявляють інтерес до обговорюваної проблеми, хоча роблять це переважно на декларативному рівні. Це призводить до того, що слухання музики на музичних заняттях посідає місце, неадекватне його значенню у виховному процесі.

L. V. MAKARENKO
Berdiansk

V. SUKHOMLYNSKYI AND TOLERANCE UPBRINGING IN PRESCHOOL CHILDREN DURING LISTENING TO MUSIC

The article deals with the tolerance upbringing in children at music lessons during music perception. Listening to music at musical lessons is considered to be the means of tolerance upbringing in preschool children. The modern state and the development perspectives of this problem are analyzed.

Key words: tolerance, understanding, spiritual culture, musical perception, listening to music.

Л. В. МАКАРЕНКО
г. Бердянск

В. СУХОМЛИНСКИЙ И ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ ВО ВРЕМЯ СЛУШАНИЯ МУЗЫКИ

В статье освещены вопросы воспитания толерантности детей во время музыкальных занятий при восприятии музыки. Рассмотрено слушание музыки на музыкальных занятиях как средство воспитания толерантности дошкольников. Проанализировано современное состояние и перспективы развития данной проблемы.

Ключевые слова: толерантность, понимание, духовная культура, музыкальное восприятие, слушание музыки.

Висновки і перспективи досліджень.

Одним із завдань системи дошкільної освіти є виховання дітей у дусі толерантності, взаємоповаги та розуміння. Музично-педагогічний погляд на слухання музики В. Сухомлинського одержав визнання, але на сучасному етапі повною мірою не застосовується. У практиці роботи з дошкільниками часто спостерігається формальне використання слухання музики. Необхідно збагачувати дитячі знаннями не тільки про українську народну музику, традиції свого народу, а й інших народів. Виховання толерантності дітей повинно бути під кутом зору музичних керівників, здійснюватися різними методами та засобами, зокрема за допомогою ознайомлення на музичних заняттях із творами для слухання.

Список використаних джерел

1. Зарівна О. Толерантність як елемент світогляду і культури / О. Зарівна // Рідна школа. — 2008. — № 6. — С. 21—23.
2. Бех І. Д. Формування у дитини почуття цінності іншої людини / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. — 2001. — № 2. — С. 16—19.
3. Нечерда В. Проблеми виховання толерантності особистості в контексті профілактики бездоглядності / В. Нечерда // Рідна школа. — 2009. — № 56, травень-червень. — С. 10—12.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі / О. Я. Ростовський. — Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2000. — 216 с.
5. Сухомлинский В. А. Избранные произведения: В 5-ти т. / Редкол.: Дзеверин А. Г. (пред.) и др. — К. : Рад. Школа, 1979. — Т. 3. — Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. — 1980. — 719 с.

Стаття надійшла до редколегії 11.08.2014